

Iespaidi, vērojot "Gada izrādes 2014" skates

Nu, tās ir noslēgušās. Punkti ir salikti, pakāpes arī. Gaisā joprojām virmo jautājumi par skates organizāciju, vērtēšanas sistēmu, žūrijas sastāvu un tās objektivitāti.

Nevienā reizē, kad bijusi iespēja būt žūrijā, neesmu manījis kāda sava kolēģa neieinteresētību procesā, vēlmi, kādu pazemot vai, pasarg` Dievs, iznīcināt. Drīzāk esmu saskāries ar ļoti pozitīvu un saudzīgu attieksmi, ar cieņu pret kolektīviem, kuriem atrādītās izrādēs bieži var redzēt blakus vērtības, kurās ir vēl kaut kas vairāk par vēlēšanos spēlēt teātri. Kolektīvos ir cilvēki, kuri bieži vien ne tikai spēlē teātri, bet dzied, dejo, organizē savu pagastu dzīves. It īpaši laukos. Tā ir spītīga iestāšanās par vietu, kurā dzīvo, par vietu, lai tā neaizaugtu, nepazustu. Un visām šīm vietām ir kopīgs nosaukums – Latvija.

Gadu gaitā sevi ir pierādījuši režisori, kuriem izdevies sevi vairākas reizes apliecināt pārliecinošos iestudējumos. Tas priecē, vēsta par stabilitāti. Taču arī priecē tas, ka parādās jauni vārdi, kas vada savus kolektīvus, tas signalizē par attīstību.

Jautājums gadu gaitā ir palicis viens – kā tad žūrija vērtē izrādes? Tikai un vienīgi ņemot vērā profesionālos aspektus. Teātra vērtēšana bez tā nav iedomājama. Te nu mēs saskaramies ar dilemmu, cik ļoti amatieru kolektīvi paši pārzina šo profesionālo valodu?

Jautājums ir par izglītību. Būtu taču grūti iedomāties kori, kuru diriģē cilvēks bez muzikālās dzirdes un prasmes lasīt notis, vai deju kolektīvu vadītu cilvēks, kurš pats nekad nav pat dejojis. Tas būtu absurdi. Tātad perspektīvā būtu jāmeklē ceļi, kā izglītēt topošos amatieru režisorus, lai viņu izglītība būtu tikpat pilnīga kā viņu kolēģiem, kas vada korus un deju kolektīvus. Latvijā ir vajadzīgi profesionāli amatieru režisori. Līdz ar to nerastos nevajadzīgi pārpratumi par vērtēšanas sistēmu un darba rezultātiem. Cik man zināms, šobrīd šis jautājums jau tiek risināts. Tas ir būtiski, tas ir ceļš uz attīstību un arī teātra prestiža palielināšanu.

Grūti pateikt, cik pozitīvu iespaidu uz amatieru teātriem ir atstājuši pēdējo gadu Rīgas organizētie kursi. Jācer, ka neko sliktu, jo daudzi amatieru teātru vadītāji arī pēc kursiem meklē sadarbības iespējas ar

dramaturgu Lauri Gundaru, skatuves kustības pasniedzēju Ritu Lūriņu, runas mākslas skolotāju Rutu Vītiņu, režisori Ainu Matīsu. Pedagoģis ir bezspēcīgs neieinteresētības priekšā. Rīgas kursus ir apmeklējuši cilvēki, kuri meklē impulsu savai attīstībai, jaunas ierosmes. Cik var pagūt četrās mācību nedēļās, divdesmit dienās? Daudz un maz. Svarīgi ir, lai tā pilnveidošanās vēlme nepazūd pēc tām divdesmit dienām. Apstāties var, taču pārāk ilga stāvēšana var kļūt par ieradumu. Vēl viena svarīga piebilde, šajosursos dalībnieki netiek pakļauti vienai „īstenai ticībai” – tā tas teātris ir jātaisa! Tiek apgūts, atkārtots profesionālais pamats, pamatbāze – kā tas „māls” ir mīcāms, tālāk neierobežota iespējamība, kā veidot vāzes, šķīvjus vai servīzes. Un, ja tas trauks ieplīst un neskan, jāmeklē cēloņi.

Grūti, protams, konstatēt, kur augsts amatierisms robežojas ar profesionalitāti. Iepriekšējo gadu skatēs ir bijušas spilgtas izrādes, kuras joprojām ir palikušas ne tikai sajūtā, bet arī redzes atmiņā. Skatoties Jūrmalas teātrī jēkabpiliešu „Zemes nodokli”, piecēlos kājās, un ne tāpēc, lai ātrāk izietu ārā. Pārsteidza Balvu iestudētais „Pazudušais dēls”, Kuldīgā redzētā „Bernardas Albas māja”, ventspilnieku „Blūmentāle”, Alūksnes novadā trešās pakāpes kolektīva apbrīnojami cilvēciskais „Pēc pirmā mītiņa” iestudējums. Absolūti perfekti bezvārdiski nospēlētās Gulbenes teātra „Kājas”, Brocēnu „Līnis murdā”, Tirzas kolektīva A.Čehova „Bildinājums”.

Protams, it īpaši vērojot bērnu izrādes, ir radusies vēlme rast iespēju tās parādīt arī Rīgā. Taču, skatoties šīs izrādes otro reizi, ir radušās šaubas. Ko lai dara, brīžiem arī amatieru teātros ir vērojama nestabilitāte.

Šajā skatē viens no jautājumiem bija par Rēzeknes „Joriku”, kurš radīja profesionālu „Melnā mūka” versiju, ko bija iestudējis profesionāls Maskavas režisors. Vai „Joriks” ir profesionāls kolektīvs? Laikam jau ir, ja aktieri par to saņem algu. Vai „Jorikam” būtu jāstartē amatieru līgā? Laikam jau nē. Citādi iznāk tāds *padomiskums*, kur par olimpiskajiem čempioniem kļuva celtnieki, traktoristi un metinātāji. Vai „Joriks” var startēt profesionāļu līgā? Droši! Tas palielinātu un padarītu interesantāku profesionāļu sezonas izrāžu gammu, piesaistītu tai vēl lielāku Latgales skatītāju pulku. Protams, šajā gadījumā arī krievvalodīgo skatītāju. Galu galā tas ir arī integrācijas jautājums.

Ar ko iepriecināja šī gada skate? Ar iestudējumiem, kuros bez formas meklējumiem bija akcents uz pašu galveno jebkurā iestudējumā – aktieri. Limbažu „Neuzticības bauda” un „Taurenīt, taurenīt”, Latvijas Universitātes „Otello”, VEF teātra „Garā nakts 1934”, Latvijas Nedzirdīgo savienības „Balerīnas”, Talsu teātra „Vajadzīgs melis”, liepājnieku „Ilgās Ziemassvētku pusdienas”, rēzekniešu „Natašas sapnis” un „Melnais mūks”, Balvu „Apsolītā zeme”, Palsmanes „Karls ir labākais”, Smiltenes „Sievu kari ar Belcebulu”, Inas Bērziņas „Spēles sākums”, Rūjienas „Mans luteklītis”, Jelgavas Studentu teātra „Mežainis”, Ozolnieku „Rudens dārzs”, jelgavnieku „Skrandaiņi un augstmaņi”, ogrēniešu „Omartija kundze”. Vispilnīgāk aktieru darbi saliedējās, manuprāt, „Omartija kundzē” un „Garajā naktī 1934”. Te jau var runāt par pamatīgu aktieru iedziļināšanos savos tēlos, biogrāfijās un raksturos tādā pakāpē, kad notiek lielākais teātra brīnums – aktiera pāriemiesošanās. Nesen, skatoties izrādes Talsu novadā, acīs iekrita kāds dīvains vīrs, iznāk no tualetes, runā ar sievieti, bet pogā bikšu priekšu, pirms izrādes ienāk zālē – nu gan būs podi!, pēkšņi – sāk spēlēt. Izrādās cilvēks, pirms iznākšanas spēles laukumā pāriemiesojies. Spoži.

Bija skatē arī spilgtas ansambļa izrādes, kurās akcents netiek likts uz kādu centrālo tēlu. Imantas Bērnu un jauniešu teātra „Alīse Brīnumzemē”, „Rīgas pantomīmas” izrāde „p.m.ē.”, Strazdumuižas „Īsa pamācība mīlēšanā”, Kuldīgas Kustību teātra „Spēles sākums”, Priekules „Gausīgie ierāvēji”, Rēzeknes „Patentēts intelīģents”, Blomes „Austras grāmata”.

„Austras grāmata” ir reāls stāsts par diviem izsūtījumiem. Tēma, kurai pārāk nav pievērsušies arī profesionālie teātri. Sāpīgs, dokumentāls materiāls, kas pārtapis izrādē divās daļās. Esmu šo izrādi redzējis vairākas reizes. Tas skarbaiss patiesības grauds nevar neizskart. Un, kaut arī materiāls ir nedramaturģisks, tas pārtapis vizuālā dramaturģijā.

Vai mūsu literatūrā maz vērtīgu materiālu? Taču ne. Katrā ziņā tos piemērot skatuviskai valodai ir daudz vērtīgāk kā iestudēt kādu no jau citu desmitreiz pārkostiem sēnalu gabaliem. Skatītājs nesaprātis? Skatītājs nav muļķis. Nav svarīgs zināšanu līmenis, mēs taču protam atšķirt melus no patiesības. Protams, tikai, mēģinot neievainot, izliekamies, ka tos nepamanām, ...bet, kas melo, tas zog, kas zog, to liek

cietumā – un cietumniekam ir viens spriedums – tu esi izolēts. Varbūt, ka visvairāk jābaidās pašizolēties?

Mūsu ir pārāk maz, lai mēs nīcinātu viens otru. Manuprāt, vissliktākais ir intelektuālā pārākuma izrādīšana. Tāpēc, vērojot citu brāļu veikumu, esiet saudzīgi! Var taču gadīties, ka reālie apstākļi tā spiež, ka nav iespējams radoši pilnībā uzplaukt. Un visi mēs nodarbojamies ar teātri cerībā, ka varam tikt uzklausi, cerībā, ka kādam šo dzīvi varam padarīt krāsaināku un cerīgāku.

Kāds tur intelektuāls žūrijas pārākums, ja sastopamies kaut vai ar Valkas pilsētas teātra režisoru Aivaru Ikšeli. Cilvēku, kurš sevi izpaudis grāmatās, teātrī un sabiedrībai vajadzīgos, netradicionālos uzvedumos. Ieslēdzu, braucot ar mašīnu, radio – Valkas novadā Cimzem veltītie pasākumi, tad jaunas ieceres. Skaisti un apbrīnojami.

Šajā skatē Valkas pilsētas teātris spēlēja L.Savina „Uzgaidāmā zāle nr.13 trijiem”. Redzēju izrādi Valkā, perfektajā A.Ikšeļa teātrī, tad reģionu skatē. Melnas kulises, ne visai mājīga telpa, pilnīgi cita atmosfēra. Tas melnums izrādi iesūca sevī. Žēl, jo, manuprāt, tā ir viena no pēdējo gadu labākajām režisora izrādēm.

Pārcelt izrādi citā spēles telpā vienmēr ir risks. Lielākoties izrādes zaudē, pat sagrūst. Man personiski ir liels prieks par Balvu teātra režisores Vairas Resnes drosmi „Apsolīto zemi” nerādīt Rīgā. Tas vienkārši nebūtu izdarāms bez sāpīgiem vizuāliem un jēgas zaudējumiem. Rīga no tā nebūtu ieguvusi, kolektīvs būtu saņēmis nevajadzīgu radošu traumu. Tas nav V.Resnes pašlepnums, bet gan pašcieņa, kā arī skaidra realitātes apziņa. Neņemoties, „nepārdoties”, kaut arī kādam tas liktos nepieņemami.

Tad vēl iepriecināja arī teātri, kas savās mājās meklē netradicionālas spēles telpas. Te varu pieminēt L.Cimžas „Karlsону”. Un tai pat laikā ar savu jaunības enerģiju aizrāva jauniešu spēlētā „Priekulene 2014”.

Nevaru nepieminēt A.Apiņa uzņemšanos vadīt „Rīgas Pantomīmu”. Būtu ļoti žēl, ja šis savdabīgais žanrs Latvijā izzustu. Protams, atkārtot R.Ligera veikumu neviens vairs nevarēs, bet Andrim noteikti ir savas nākotnes vīzijas. Katrā ziņā „p. m. ē.” bija pārdomāts un dramaturģiski pabeigts iestudējums.

Protams, teātrī ir savas likumības, bet tā dzīvotspēja ir atkarīga no jaunatklāsmes. Šajā sakarā gribas likvidēt jautājumu – vai tā drīkst? Protams, drīkst. Jo atklātas patiesības kļūst ar laiku garlaicīgas, un teātris ir vieta, kur divritenis ir jāizgudro no jauna.

Absurds man šķiet disputs par izrāžu apspriešanu. Katru taču interesē izrādes radītais iespaids. Kaut gan, cik sadzirdētas ir piebildes pēc tikko nospēlētas izrādes, neņemos spriest. Uzticēties vai neuzticēties žūrijas vērtējumam paliek katra režisora ziņā. Un tomēr – kuldīdznieku „ledomu spoguļi” varētu kļūt par ievērojamu mākslas faktu, ja tikai tiktu sakārtota izrādes dramaturģija.

Šķiet, ka amatieru kustības attīstības dēļ būtu jāpaplašina radošie kontakti. Vienkārši jāatrod savai domāšanas sistēmai sabiedrotie, nebaidoties viņus uzrunāt. Nebaidoties, ka viņi jūsu piedāvājumu varētu noraidīt. Man liekas, ka neatteiks ne E.Seņkovs, ne V.Sīlis, ne L.Groza. Tā būtu iespēja kopīgi parunāt par darbu, par piekļūšanu materiālam, par tēlu sistēmu un notikumu analīzi. Var jau būt, ka ir vēl vairākas sadarbības formas. Katrā gadījumā, Raiņa gadu aizvadot, vēl paliek iespējamība kādai kopīgai Raiņa lugas analīzei. Visi analizē vienu materiālu un cik dažādas būtu versijas. Veiksmīgākajām varētu piešķirt vērā ņemamas balvas, gan jau līdzekļi atrastos. Katrā ziņā jāmeklē amatieru teātru ikdienas (darba) kontakta iespējamības. Satiekoties, diskutējot, meklējot. Nekas nav interesantāks par radošu domu apmaiņu. Nekas nav saviļņojošāks par jaunatklāsmi. Teātrī bez tā nevar.

Jo mēs esam izvēlējušies teātri par telpu, kurā sevi padarīt labākus.

Valdis Lūriņš

Gada izrādes 2014. žūrijas loceklis